

D12 Het orgel

<40> Verwijsnummer 123, H900

Tekening is terplekke geconstrueerd en werking is opgedaan uit boeken en uit gesprekken met deskundigen. De geraadpleegde literatuur is van Knapp, Oosterhof en Adelung. De deskundigen waren Jan Jongepier (publicist en adviseur), Nico van Duren (orgelrestaurateur) en Gerard Hafkenscheid (organist)

De gewone kerkganger ziet als, hij de kerk verlaat, ergens hoog in de verte, rijen pijpen. Het is de voorkant van een kast van 5,66 meter hoog, 3,32 meter breed en 1,24 meter diep. Binnenin staan in twee lagen boven elkaar 918 orgelpijpen opgesteld.

De pijpen die u vanaf de grond ziet zijn hierin niet meegeteld, ze geven geen geluid, het zijn stomme pijpen die er alleen zijn om een fraai front te vormen.

Het orgel is in halverwege de 19de eeuw gebouwd door de orgelbouwers Loret-Vermeersch (Vermeersch was een poos compagnon van Loret, zie kader voor meer over Loret)

Het orgel staat op de rijksmonumentenlijst omdat het een van de weinige in zijn soort is dat goed bewaard gebleven is.

François-Bernard Loret (1808- 1877) bouwde in zijn leven meer dan 300 orgels, waaronder één in de kathedraal van Arequipa te Peru, wat hem tot een befaamd, gerespecteerd orgelbouwer maakte.

Men mag aannemen dat vanaf ca. 1850 ook zoon Camille Loret in het bedrijf meewerkt; na zijn vaders dood in 1877 levert hij nog enkele grote werken af, daarna ziet men zijn activiteiten eerder afnemen.

Nog werkende Loret-orgels met het installatiejaar:

Averbode (B) 1859

Berg-en-Terblijt 1870

Brussel- O.L. Vrouw ter Finis Terrae

Geleen-Lutterade 1863

Leende 1863

Lith 1870

Reusel 1880

Bron: internet en Jan Jongepier, voor Brussel: Dick Zweers

Puur voor de muziek had men kunnen volstaan met een kast voor de pijpen met aan de buitenkant een speeltafel met toetsen. Zo is men in de 16de eeuw ook begonnen maar al spoedig ging men de zichtzijde van de kast kunstzinnig vormgeven. Hiervoor werden edele houtsoorten gebruikt en er ontstond een heel aparte architectuur met groepen pijpen in meerdere lagen en in zijvleugels. De sierkunst volgde de stijl van de tijd: Gotiek en Barok, men ziet uitbundige sculpturen met veel krullen en beelden van zanggodinnen en heiligen.

Ons orgel volgt heel bescheiden dezelfde stijl. Maar ook hier heeft men naar onze begrippen buitenproportioneel veel energie in het sierlement gestoken.

Zoals gezegd alle zichtbare pijpen zijn puur voor het vertoon, ze geven geen geluid. Maar ook de zijvleugels zijn er alleen maar om een rijke indruk te maken. Ze voegen niets toe aan de muzikaliteit van het orgel. Het orgel staat nog maar sinds 1901 op deze plek. Daarvoor had het een plaats achter in de kerk op een soort tribune boven de toegangsdeur naar de kerk [3-1863].

Toen stond boven op het orgel nog een sierstuk dat men wimberg noemt, ook uit hout gesneden panelen en daarnaast nog aan elke zij daarvan een timpaanjong. Dat sierstuk zou nog ergens in de toren aanwezig moeten zijn maar een zoektocht daarnaar leverde niets op. Een fantasie van deze wimberg kunt u zien in fig. 3- 1863- 1.

Zoals gezegd heeft de orgelkast twee verdiepingen met elk een verzameling pijpen. De bovenverdieping heet het hoofdwerk, de onderverdieping heet positief. Elke verdieping heeft zijn eigen toetsenbord met 54 toetsen (32 wit en 22 zwart). Zo'n toetsenbord heet in de orgelwereld een manuaal. De twee manualen liggen boven elkaar. Het bovenste (Manuaal I) bedient het hoofdwerk, de onderste (Manuaal II) het positief. Er zijn a.h.w. twee orgels (I en II) boven elkaar die onafhankelijk van elkaar bespeeld kunnen worden

Nu even iets muzikaals.

Een melodie wordt opgebouwd uit verschillende tonen: u weet misschien nog de ladder do, re, mi, fa, sol etc. Bij een viool klinkt de re anders dan op een trompet, en bij een fluit klinkt de re weer anders. Dus naast de toonhoogte onderscheid men in de muziek ook klankkleur. De meeste muziekinstrumenten hebben maar één- eigen karakteristieke - klankkleur. Het bijzondere van een orgel is nu dat hij vele verschillende klankkleuren kan voortbrengen. Men spreekt in de orgelwereld van registers.

Benaming van de registers		In sommige benamingen vindt u instrumenten terug die met de klankkleur overeenkomt (Viola, Flust en Trompet). Het getal erachter is de lengte van een open pijp in voeten (ca 30 cm). Dus het Bourdon 16- register heeft een pijp van 480 cm effectief. In werkelijkheid meet het de halve lengte omdat het van boven afgesloten is. Zo'n pijp heeft dezelfde toonhoogte als een open pijp met dubbele lengte.
Hoofdwerk:	Positief:	
Bourdon 16	Viola 8 (1937)	
Prestant 8	Salicional 8	
Bourdon 8	Bourdon 8	
Quintadeno 8	Prestant 4	
Prestant 4	Flust 4	
Flust Open 4	Flageolet 2	
Quent 3	Basson 8	
Octaaf 2		
Trompet 8 B/D		
Ephone 8		

De orgelpijpen staan, zowel in het hoofdwerk als in het positief, in rijen op een windlade [a], een platte doos met gaten aan de bovenkant

waarin het tapse uiteinde van de pijp in past. De windmachine voert wind toe via een kanaal [verwijsnummer 124 in H900]. Dat kanaal heeft aan de bovenzijde 54 klepjes, evenveel als er toetsen zijn. Door een aanslag van een toets laat men wind toe tot de windlade.

Door middel van de registerknoppen kan men naar believen de klankkleur kiezen. In het kader ziet u over welke klankkleuren ons orgel beschikt, 10 voor het Hoofdwerk en 7 voor het Positief. Trekt men bijvoorbeeld in het hoofdwerk de Trompet 8 B/D uit dan speelt men de melodie in de klankkleur van een trompet, trekt men nog een knop uit dan wordt de melodie in twee klankkleuren weergegeven.

Door het opstellen van de toetsen in twee manualen liggen de toetsen beter onder handbereik dan wanneer alle toetsen naast elkaar waren gelegd zoals bijvoorbeeld bij een piano. De organist moet ook nog de registerknoppen naast het manuaal kunnen bedienen. Dat is ook een reden om het manuaal smal te houden.

Daarnaast zijn er nog voetklavieren [n] die in dit orgel "aangehangen" zijn. Dat wil zeggen dat elke pedaal met een toets op het Manuaal II verbonden is (naast de tien vingers heeft men a. h. w. een elfde en twaalfde vinger. Er zijn ook orgels waar de voetpedalen een eigen reeks pijpen bedienen).

Het is ook nog mogelijk om toetsen in beide manualen te koppelen. Die koppeling kan tot stand gebracht worden met een ijzeren pedaalte boven de voetpedalen [m]. Als men dit bedient dan "trekt" manuaal I de overeenkomstige toetsen van manuaal II mee. Zo kan men dan 10 registers extra inschakelen bij het bespelen van manuaal I (die er zonder koppeling maar 7 heeft). Men speelt het orgel dan in tutti, een uitdrukking voor een samenspel van alle stemmen in een instrumentaal ensemble.

Met deze wetenschap kunt u nu zelf het totaal aantal pijpen berekenen namelijk: het aantal toetsen X het aantal registers = 54 x 7 in het Positief en 54 x 10 in het Hoofdwerk = 378 + 540 = 918

U kunt nu begrijpen dat er en gigantisch mechaniek met hefboompjes, schuiven en stangen nodig is om dit principe te realiseren voor 108 toetsen en 17 registers. Een eerste blik naar binnen is overrompend. Je krijgt diep ontzag voor de mensen die dat 150 jaar geleden bedachten en tot stand brachten. En dan te bedenken dat er orgels zijn met tientallen registers en duizenden pijpen. Ons orgel is heel bescheiden in zijn soort. In D13 is schematisch de werking voorgesteld.

- sleep- of windlade.
- werkplatform voor onderhoud hoofdwerk.
- toevoerkanaal voor wind met kleppen.
- metalen orgelpijp, de kleinste is even groter dan een sigaret.
- houten pijp voor de zeer lage tonen, de grootste is 2 meter lang.
- zijvleugel van het orgel die inclusief de pijpen alleen een decoratieve functie heeft.
- de mahoniehouten omlijsting van de pijpen bestaat uit lijsten en panelen vervaardigd in een eerste klasse meubelmakerswerkplaats.
- men heeft de fraaie ornamenten die voorheen de bovenkant van het orgelfront sierden weggezaagd, de stippellijn geeft de begrenzing door plafond.
- grote fantasiepijp in front van orgel, 2,4 meter lang en 14 cm dik. in de vakwereld stomme of loze pijp genoemd.
- gleuven in het front om het geluid van het positief door te laten, het geluid van het hoofdwerk kan langs de fantasiepijpen in het front de kerkgangers bereiken.
- Registerknoppen.
- dubbel manuaal (of klavier).
- pedaal om manuaal II te koppelen aan manuaal I.
- voetpedalen vormen samen het pedaalklavier.